LITERATURA

194245

Samo Simčič

Taras Kermauner

Tine Hribar

Marija Peakić

Goran Babić

Alojz Majetić

Franci Zagoričnik

Vitomil Zupan

Ivan Urbančič

Marko Uršič

Manca Košir: Rudi Šeligo

Vizualna poezija

PROBLEMI 6 - 1979

LJUBLJANA

Samo Simčič: Bela praznina, Luč — 1

Taras Kermauner: Pogovor s Francetom Levstikom o tedanjih in današnjih rečeh — 3

Tine Hribar: Drama hrepenenja II — 13

Marija Peakić: Torej tako je to — 27

Goran Babić: Nauk manihejcev — 29

Alojz Majetić: Zezanje z bravci, še posebej duhovne vaje z bravkami — 31

Vitomil Zupan: Levitan — 33

Franci Zagoričnik: V očeh opazovalcev — 41

Samo Simčič: Pesniško mišljenje — 51

Ivan Urbančič: Elementi za razvitje vprašanja naroda na Slovenskem — 59

Taras Kermauner: Dva patetična eseja — 71

Marko Uršič: Tehno-logia — 75

Manca Košir: Pogovor: Rudi Šeligo — 85

Pri sestavi te številke so sodelovali: Niko Grafenauer, Dimitrij Rupel in Jaša Zlobec

Vizuelno poezijo so prispevali:

Igor Žagar, Dušan Zidar, Brane Birenc, Guido Savio, Adia no Spatola, Tim Ulrichs, Eugenio Miccini, Orest Zagoričnik, Matjaž Hanžek

Izbor je naredil Franci Zagoričnik

Naslovnica: Niko Grafenauer
Zadnjica: Matjaž Hanžek (Še en prispevek o feotu (pesniku) — 1 omik ron)

PROBLEMI 189, letnik XVII (6, 1979)

Uredništvo: Miha Avanzo, Drago Bajt, Miran Božovič, Matjaž Hanžek, Ervin Hladnik, Drago Jančar, Jure Mikuž, Rastko Močnik, Denis Poniž, Marjan Pungartnik, Rado Riha, Darko Štrajn, Slavoj Žižek — glavni in odgovorni urednik.

Svet revije: predstavniki sodelavcev: Emil Filipčič, Niko Grafenauer, Matjaž Hanžek, Tine Hribar, Taras Kermauner, Vojo Likar, Rastko Močnik, Denis Poniž, Dimitrij Rupel, Jože Vogrinc in Slavoj Žižek;

zunanji člani: Mile Vreg, Tomaž Kšela, Dušan Skupek, Sandi Ravnikar, Boris Dolničar Jože Ostrman, Drago Zajc, Sonja Lokar, Andrej Ule, Marko Kerševan, Miha Avanzo

Uredništvo: Ljubljana, Soteska 10. Tekoči račun: 50101-678-48982, z oznako: za Probleme. Letna naročnina 80 din, za tujino dvojno. Izdajatelj RK ZSMS. Tisk: ZGEP Pomurski tisk, TO tiskarna, Murska Sobota, Lendavska 1.

Revijo denarno podpira Kulturna skupnost Slovenije; po sklepu Republiškega sekretariata za prosveto in kulturo št. 421-1/74 z dne 14. 3. 1974 je revija oproščena temeljnega davka od prometa proizvodov.

Uredništvo začasno sprejema sodelavce na Starem trgu 21 (prostori ŠKUC-a) vsak torek in četrtek med 13. in 15. uro.

Cena te številke 20 din.

ivan urbančič: elementi za razvitje vprašanja naroda na slovenskem (nadaljevanje)

30. Če gre za ugotavljanje posebnosti slovenstva kot naroda, je gotovo treba zbrati in upoštevati mnogo določil te posebnosti, kakor jih je pač s historično sociološko raziskavo mogoče najti. Pa vendar potrebuje taka historična raziskava že vnaprej neko čisto določno **vodilo,** da bi sploh lahko v brez-končnosti fakticitete zbrala tisto, kar bi lahko kazalo slovensko narodno posebnost. Táko vodilo je pravzaprav neka vnaprejšnja vednost o tistem, kar se na ta način išče. Nam gre sedaj samo za oris take vnaprejšnje vednosti, nujne kot osnovno vodilo historično-sociološki ali kulturno-sociološki raziskavi posebnosti slovenskega naroda. Vprašanje je najprej, od kod vzeti táko vnaprejšnjo vednost? Načelen odgovor je: taka vnaprejšnja vednost o narodni posebnosti je izvedljiva samo iz razvitega **bistvenega pojma naroda.**

Če se vprašamo, ali je glede na **bistvo** naroda za dejanskost narodne **enote** kakor koli relevantna ali pa irelevantna številnost oseb ali individuov take narodne enote, smo na poti k posebnosti slovenskega naroda. Pri tem moramo upoštevati, da je osnovno bistveno določilo naroda samostojnost in samoodločanje v vseh ozirih.

Zato zahteva taka **samostojnost** tudi dejansko lastno moč za svoje samo v sebi oprto stanje.

Očitno pa je, da take moči in samostojnosti narodne **enote** kot zares v sebi sklenjene enote ni zmožno poljubno majhno število individuov, saj bi se sicer lahko npr. vsaka fevdalna lokalna skupnost bila konstituirala kot narod. Namesto sedanjih Slovencev bi tedaj lahko postali svoj narod Kranjci, svoj narod Štajerci, dalje Koroščí, Dolenjci, Primorci itd. In znano je, da ob začetkih slovenskega narodnega gibanja ni bilo kar samo ob sebi jasno, kaj vse spada in kaj ne spada v slovensko enotnost; in obstoječe velike razlike med deželskimi dialekti bi morda tudi bilo mogoče razviti do literarno popolnih različnih narodnih jezikov, ki bi se bolj ali manj razlikovali med seboj, če ne bi bilo temu na poti nekaj drugega.

To, da imenujemo take govorne razlike danes »dialekti«, izhaja samo iz dejstva, da je bil razvit vsem skupen **slovenski** jezik, **glede na katerega se** kranjski, štajerski, prekmurski, koroški itd. imenujejo sedaj lahko dialekti. Vprašanje je, kaj je mera številnosti individuov neke narodne enote, da bi se ta zares lahko vzpostavila **kot enota** in se udejanjila kot država? Odgovor na to vprašanje daje vpogled v notranji ustroj narodne (državne) družbe, o kateri vemo, da je državljanska (= meščanska) družba, ki jo v principu strukturira sistem potreb, zasebna lastnina predmetov in **delitev** dela. Potrebe je v delitvi dela mogoče zadovoljevati le v medsebojni povezanosti svobodnih osebnosti, katerih vsaka producira in poseduje posebni predmet za zadovoljitev posebnih potreb drugih, tako da vsak individuum — državljan — zadovolji vse svoje potrebe le s produkti drugih individuov. Tak **sistem** potreb torej nujno zahteva **menjavo.** Sistem pa je — kot pravi Hegel — **»v sebi bistveno sovisna totaliteta«** (Enz. parag. 279). Tak sistem je v sebi sklenjena, sama sebi zadostna, **samostojna** enota; torej ima oz. mora imeti v sebi samem moč za svoje sámo v sebi oprto stanje. Tak sistem je zares absolutni subjekt. Sedaj vidimo, da je glede na svoje bistvo narod kot narod mogoč, ko je narodna ali državljanska (= meščanska) družba tak v sebi sklenjen sistem potreb, ki vključuje delitev dela, zasebno produkcijo **vseh** predmetov za zadovoljevanje **vseh** potreb in na tej osnovi nujno menjavo. Če ta pogoj ne more biti izpolnjen, se narodna — državljanska (= meščanska) — družba ne vzpostavi **kot enota** (kot sistem), se torej ne more konstituirati narod kot narod, niti se udejanjiti v svoji narodni državi; moči za samostojnost in vsestransko samoodločanje ni. Pri tem ta moč za samostojnost po svojem kvantumu ni fiksno določena, temveč se zadostnost ali nezadostnost te moči meri ob izkazovanju moči narodnega sistema **navzven,** pri zadevanju na moč drugih.

31. Proizvodnjo za zadovoljevanje potreb in menjavo v sistemu narodne državljanske (= meščanske) družbe si je treba podrobneje ogledati, da bi dobili jasen odgovor na naše vprašanje. Najprej: v narodni družbi **kot narodni** poteka proizvodnja **principialno** v delitvi dela med **stanovi** te družbe, ki so v sebi še mnogotero razčlenjeni, kar temelji na prav tolikšni razčlenjenosti ali delitvi dela. Vendar ne smemo izgubiti izpred oči v sebi sovisne **totalitete** tega družbenega sistema — naroda. Če gledamo na celoto, je namreč ta proizvodnja predmetov za zadovoljevanje potreb ipso facto samoproizvodnja ali samostvarjanje

naroda **kot naroda.** Temu ustrezno je treba razumeti tudi potrebe in menjavo. Ekonomistična redukcija narodne proizvodnje, potreb in menjave, ki ji večinoma zapadajo marksisti v svojih teorijah naroda, je nedopustna poenostavitev te stvari. Obstajajo namreč neka posebna narodna produkcija in posebna narodna potreba in posebna narodna menjava, ki morajo biti tudi in **v prvi vrsti** izpolnjene, da bi narod sploh bil narod, ki pa ne zapadajo ekonomiji v navadnem pomenu besede. Samoproizvodnje **naroda** v njegovih individuih, prav če gre za narod kot po bistvu samoustvarjeni absolutni subjekt, namreč ni mogoče gledati zgolj kot kako biološko reprodukcijo ali reprodukcijo vrste. Narod se ustvarja **kot narod** v svojih individuih po bistveni **iz-obrazbi** teh individuov v ljudi epohalno novega **bistva,** kakor smo to iz-obrazbo v naši študiji opisali. Ta bistvena iz-obrazba je obenem bistvena narodna potreba. In menjave, ki je za **vzgojo** kot način zadovoljevanja te bistvene potrebe nujna, ni mogoče ekonomistično reducirati na trg. Pomena sedaj omenjene narodno produktivne iz-obrazbe se zavemo, če pomislimo, da narod lahko delno zadovoljuje potrebe za svojo navadno reprodukcijo in specifične potrebe same materialne produkcije tudi z mednarodno menjavo, ki je tudi faktično v epohi narodov vedno obstajala. Za tovrstne potrebe torej **ni principialno** nujno, da bi se zadovoljevale s produkti, ki so producirani znotraj naroda; mogoče jih je v nekem določenem obsegu zadovoljevati tudi z mednarodno menjavo, ne da bi to že ogrožalo samostojnost naroda. Nikakor pa ne more narod kot narod pogrešati **zase bistvene** narodno produktivne iz-obrazbe. Če sam ne ustvari svojega jezika, svoje kulture, **svojih nravi,** udejanjenih v svojih zakonih in svoji državni ustavi itd., jih namesto njega in zanj ne more ustvariti nihče, kakor lahko izdeluje zanj »konzerve«, »vijake« in drugo »mašinerijo« oz. sploh tehniko. Vendar če narod sam ne izobrazi sebe **za znanost** in **za tehniko,** ni zmožen zanjo, najsi jo tudi uvaža. In prav pri tej bistveni narodni proizvodnji in potrebi — **narodno produktivni izobrazbi** v vsem njenem obsegu in globini — je Slovencem kot narodu »nekaj manjkalo«. Slovenski narod se je sicer vzpostavil kot narodno gibanje, ni pa ga dovršil v svoji narodni državi v času, ko bi bil to »po usodi« moral storiti, namreč v času evropske epohe narodov, ki se je v Evropi — kot smo to v tezah že nakazali — v bistvenem končala z nastopom moderne dobe in z njo po bistvu že drugačnega, ne več narodnega, temveč modernega človeka. Razdobje takoimenovane »slovenske moderne« je bil zadnji čas za udejanjenje slovenskega naroda in lastne narodne države. Čehom, Poljakom, Bolgarom, celo Srbom je to v tem času uspelo — Slovencem ne. Tako bi se glede na nakazane pojme dalo reči, da so Slovenci kot narod po svoji številnosti vendarle še v možnosti, ki bi dopuščala njihovo narodno-državno udejanjenje, da pa prav zaradi manka v svoji bistveni **narodno produktivni** izobrazbi tega udejanjenja sebe niso niti **zares poskusili,** kar pomeni, da tudi s svojo notranje-bistveno menjavo niso zadovoljili svoje bistvene narodne potrebe.

32. Gotovo je res, da je omenjena narodno produktivna iz-obrazba — tu le neko skrajšano ime za zelo mnogotero dejavnost — **povezana** s celotno narodno produkcijo, gotovo je, da spada v sovisje celotnega državljansko-družbenega sistema potreb, kakor smo ga omenili, in je s tem seveda v sovisnosti tudi z močjo tega sistema. Vendar te narodno produktivne izobrazbe ne smemo kot kake nadgradnje zvesti enostavno na káko »ekonomsko bazo«, zakaj s tem bi nedopustno poenostavili odnos med njima. Če je sistem državljanske družbe v sebi bistveno **sovisna** totaliteta, potem od te produktivne izobrazbe prav tako zavisi vsa ostala »ekonomska« produkcija in narobe. Če torej škriplje v narodno produktivni izobrazbi, mora škripati ves sistem. Zato ni zadosti, če rečemo: slovenska narodna buržoazija je bila ekonomsko šibka oz. sploh slovenski lastniški razred ni bil dovolj razvit, ni imel zadosti gospodarske moči in zato tudi narodno gibanje ni bilo dovolj uspešno. Vprašanje je namreč, zakaj je bil tak. Ali ni bil lastniški razred pri Srbih ali Bolgarih v tistem času relativno prav tako šibek kot pri Slovencih? S tem prehajamo k orisu edinstvene posebnosti Slovencev kot naroda. Da so se Slovenci sicer konstituirali kot narodno gibanje in dosegli svojo vsaj delno enotnost, a se obenem niso niti dejansko poskusili vzpostaviti kot lastna samostojna država, leži na neki njihovi bistveni inertnosti, površnosti, povnanjenosti, nepristnosti in mlačnosti, ki sega od mišljenja, duhovnosti, značaja itd. do odločnosti, odločitev in dejanj, pri katerih se zahteva od državljana ali narodnega individuuma žrtvovanje svojega ničevega egoizma, svojega zasebnega interesa, ki je individuu možno samo, če občo narodno substanco zares pristno **v sebi** dojame kot **svoje** lastno **bistvo,** če narodno samostojnost in svobodo zares notranje pristno ugleda kot svojo lastno samostojnost in svobodo. »Zagledati« tako svoje bistvo, pa se izvorno gledano pravi, najprej **sebe** ustvariti v **bistveno** novega sebe; in to se »dogaja« kot bistvena narodno produktivna **iz-obrazba,** o kateri je spet treba

reči, da ni le kaka šolska ali knjižna učenost, temveč je lahko obenem tudi dejanski narodni boj (npr. Srbi). Fichte, ta najizrazitejši filozofski mislec naroda v celotni epohi narodov, je kot največje, osnovno nravno-etično zlo izpostavil ravno to inertnost, lenobo, ki je obenem hlapčevstvo, površnost, povnanjenost, nepristnost in mlačnost, vsled česar zapada individuum zasebnemu ničevemu egoizmu in podrejenosti avtoritetam. Seveda, Slovenci so bili strašno narodno vneti, vendar je vsak pri tem obenem držal v žepu skrito figo.* Bili so grozno kulturni in učeni, vendar se niso nikoli notranje pristno in brezpogojno zlili z **vsebino** te kulture in učenosti, češ vse lepo in prav, ampak ohranimo svojo zdravo pamet. Družbenih in državnih institucijj na Slovenskem Slovenci niso sprejemali kot svojih, ampak kot stvar tuje gosposke. Kdo je tako odločno razkrival to slovensko zlaganost in obenem zares skrajno trpel zaradi nje kot Cankar? In ko so se Slovenci vneli za narodno kulturo, je tonil Prešeren v pozabo in so častili duhovno in umetnostno zlaganost Koseskega in povzdigovali Trstenjakovo »znanstveno« teorijo direktnega izvira Slovencev od starih budističnih Indijcev, da Jeranovega in podobnega mračnjaštva niti ne omenim. Karl Dežman, slovenski odpadnik, visoko evropsko izobražen človek in na začetku svoje poti izrazit in vnet Slovenec, je — kot poroča Prijatelj — nad Slovenci obupal prav zaradi njihove duhovne zlaganosti in njihovega zapiranja pred resnično in pristno **(evropsko)** iz-obrazbo, ker se je bal kulturno-duhovnega mračnjaštva, ki je s tem grozilo. Dežman — ne po svojem odpadništvu, ampak po svojem obupu — je tipični slovenski fenomen in ga je treba kot takega posebej raziskati (ne Dežmanov primer sam, temveč dežmanski slovenski fenomen obupa, ki načenja najbolj ravno najboljše sinove slovenskega naroda — naj tu omenim Cankarja). Izredno mnogoteri so izrazi tega manka v bistveni narodno produktivni iz-obrazbi pri Slovencih. V naših pričujočih tezah jih ni mogoče vseh omenjati.

33. Če drži, da se narod kot narod, tj. kot epohalna oblika združevanja človeštva nove človeškosti v epohi narodov, ne more udejanjiti, ne da bi človek samega sebe ustvaril v **bistveno** novega sebe, potem lahko ugledamo, kaj nakazani **manko** v bistveni narodno produktivni izobrazbi pri Slovencih pravzaprav pomeni. Brez skrajne življenjske pristnosti in ponotranjenosti, zajemajoči celotnega človeka, človek iz sebe ne ustvari bistveno novega sebe. Tako lahko kvečjemu vnanje pristaja na zahteve novega časa (epohe narodov) in jih le vnanje (z držanjem fige v žepu) izpolnjuje, se podreja avtoritetam. Kot tak pa ne bo pripravljen na **dejanja žrtve** svojega ničevega zasebnega interesa in koristi, ker obče narodne substance ne bo ugledal kot svojega lastnega bistva, temveč le kot nekaj sebi vnanjega. O takem človeku lahko navadno rečemo, da je nepristen in mlačen. Na poseben način se to »odraža« v visoki kulturi. Tak človek npr. nikakor ne bo sprejemljiv za **»nemško«** filozofijo in »nemštvo« v tistem bistvenem smislu, ki — kot smo pokazali — konstituira epohalno novo bistvo človeka — narodnega človeka, državljana. In res je tisti slovenski stan, ki mu je bilo v narodnem gibanju naloženo **misliti** iz celote za celoto naroda, bil v vseh svojih narodno elitnih krogih in krožkih skoraj popolnoma brez posluha za nemško klasično filozofijo oz. sploh za ta »tip« filozofije. Ta filozofija namreč zahteva brezpogojno pristno ponotranjanje subjekta v sebe samega. To slovenski povnanjenosti in nepristnosti nasprotuje in zato ta filozofija Slovencem ni bila »razumljiva«.

Podobno je v religiji, ki zahteva izrecno pristnost človeka v svojem odnosu do boga. Slovenci ne premorejo kakega velikega, religiozno pristno navdahnjenega in tvornega človeka, ki bi bil npr. enakovreden slovenskim literarnim ali umetnostnim ustvarjalcem, temveč so v glavnem le bolj ali manj dobri (tj. vnanje religiozne obveznosti izpolnjujoči) katoliki. Kadar pa so zagnani katoliki, so praviloma mračnjaški klerikalci in ultramontanci; pristne religioznosti in katoličtva Slovenci niso dobro razlikovali.

Svojo »narodno idejo« so Slovenci izražali predvsem v svoji umetnosti. Ta je po svoji epohalni določenosti v epohi narodov veljala kot »čutno sijanje ideje«, kakor jo je ugledal Hegel. To je najvišje določilo umetnosti v tej epohi in obenem je umetnost po tej svoji najvišji določenosti prenehala biti najvišja oblika duha. To glede na našo temo pomeni, da se narod ne more v taki čutni obliki svoji epohalni določenosti primerno izraziti. V epohalno bistvenem smislu pa to obenem pomeni, da tak narod tudi ne more zares v epohalnem smislu primerno **biti,** zakaj dejansko **biti** je glede na **princip** nove epohe narodu kot subjektu mogoče samo v odnosu do **vedeti.** Živa substanca ali subjekt **je na sebi** samo, če je tudi **za sebe,** tj. sama zase vedoča, kar smo podrobneje razvili v tekstu naše študije. **Védenju** zase samo v čutni obliki (po umetnosti), ki je epohalno gledano nižja oblika védenja od

---

* O tem glej: Ivan Prijatelj: Kulturna in politična zgodovina Slovencev III, Ljubljana 1938, str. 31 ff.

znanosti, ustreza zato še neka »nedognanost« v sami biti subjekta. Taka »nedognanost« **dejanskosti** slovenskega naroda se zato izraža tako, da najboljši sinovi slovenstva, ki zares **občutijo** to »usodo« naroda in so kot taki do svojega življenjskega **občutja pristni,** iščejo izraz tega svojega življenjskega **občutja** v umetnosti, ki je ravno določena znotraj te epohe kot čutna oblika. Zato se včasih reče, da so Slovenci »narod pesnikov«. S tem v zvezi je potem razumljivo, da se Slovenci **kot narod** tudi niso brezpogojno izročili znanosti in tehniki kot sredstvu svoje narodne moči. Občudovali so sicer znanost in tehniko in se z njo ukvarjali, vendar jih je mamil pretežno le vnanji bliščnjenih »neverjetnih dosežkov«. Kadar pa je šlo za to, da bi pristno prevzeli nase stroge in brezpogojne metodične zahteve, ki jih znanost postavlja človeku, ki naj bo zares znanstvenik, kadar gre za to, da mora človek sebe bistveno preustvariti v človeka znanosti, je bil Slovenec spet dokaj mlačen in polovičarski, češ »treba je gledati bolj življenjsko, ne tako strogo in ozko in dosledno«. Taka stroga znanstvenost in brezpogojna človekova izročenost taki znanstvenosti je tipičnemu Slovencu neudobna. Tisti Slovenci, ki niso bili taki, so se kot znanstveniki v glavnem uveljavljali zunaj slovenstva in njegovega narodnega gibanja. Slovenci so še danes nezaupljivi do tistega, ki »samo cerebrira«, češ, kje so pa čustva, kje ljubezen ipd. Sprejemanje in razširjanje znanosti zaradi njene koristnosti in uporabnosti je docela povnanjen in nepristen odnos do znanosti, vendar Slovencem (še dandanes) edini razumljiv. Ne da bi še naprej nizali take podrobnosti, je bil naš namen samo glede na bistveni pojem naroda skicirati tisto posebnost slovenskega naroda, ki se nam zdi za našo »usodo« najbolj pomembna. Nad vse pomemben pa bo odgovor na vprašanje, kako se ta slovenska narodna posebnost izraža v času konca naroda, tj. v modernem času in v sodobnosti, glede na epohalne prelome, ki ločujejo te epohe.

34. Že uvodoma je potrebno nakazati tiste »vzroke«, ki so »povzročili« skicirani manko v slovenski bistveni narodno produktivni izobrazbi, ki smo ga opisali kot inertnost, povnanjenost, nepristnost, mlačnost itd. »Vzrok« pišemo v narekovajih, ker pravzaprav v sistemu kot v sebi bistveno sovisni totaliteti najbrž nimamo opravka z navadno vzročnostjo. Nam gre, preprosto rečeno, za razvitje **geneze** slovenske narodne posebnosti, ki smo jo prej skicirali. Šele vpogled v njeno genezo, nam omogoča tudi ustrezno razumevanje te edinstvene slovenske narodne posebnosti. Ta geneza je **zgodovinska** in nima nobene zveze s kako biološko, plemensko, rasno, prirodno danostjo ali kako tovrstno »dedno obremenjenostjo« Slovencev. Zgodovina naroda pa je tista vednost o sebi ali samozavedanje, ki ga ustvarjajoči se narod v svojem gibanju **izpostavi** zase. Kot je samozavedanje (cogito — sum) novi epohalni princip, je hkrati tudi princip in ključ za razklenitev zgodovine. Zgodovina naroda zato ni nikoli nekaj zgolj »objektivno« danega in najdljivega, temveč sama spada v samokreativni akt naroda kot naroda. Zgodovina naroda je v dvojnem smislu — objektivno in subjektivno — stvaritev naroda. Zato za dosledno izvedeno misel nove epohe ni nobene druge dejanske zgodovine, razen zgodovine naroda. Hegel pravi, da imajo samo ljudstva (tj. narodi — glede na Heglovo terminologijo) dejansko zgodovino. Tako so tudi Slovenci ob svoji prebuditvi (tj. vzpostavitvi sebe kot naroda) izpostavili svojo narodno zgodovino, ki je bila obenem akt slovenskega samozavedanja. Z njo so se Slovenci ovedeli, da so, kdo da so in kaj vse sodi v slovensko narodno enotnost. Akt takega samozavedanja je akt samovzpostavitve, je stvaritev po bistvu ex nihilo. Prvo tako slovensko zgodovino je napisal A.T. Linhart 1789, in Bogo Grafenauer pravi, da je »Linhartova zamisel slovenske zgodovine v slovenskem zgodovinopisju zmagala šele približno sto let po svojem nastanku« (glej Zgodovina slovenskega naroda V., Ljubljana 1974, str. 135). To kaže, da taka zgodovina ob svojem času nikakor ni bila kaj samoumevnega in danega, temveč jo je bilo treba ustvariti. Grafenauer tudi vidi zgoraj opisani pomen narodne zgodovine kot akta narodnega samozavedanja (glej prav tam str. 133 f).

    V takem aktu samoovedenja izpostavljena zgodovina Slovencev »vrže nazaj« svoj začetek v čas naselitve Slovencev na svoje sedanje ozemlje. Slovenska zgodovina je torej zgodovina Slovencev od naselitve sedanjega ozemlja do danes. V tej zgodovini moramo zato ugledati genezo posebnosti Slovencev, ki smo jo prej skicirali. Pokazalo se bo, da geneza prej nakazanega **manka** v slovenski bistveni narodno produktivni izobrazbi temelji pravzaprav na neki **pozitivni** konstitutivni karakteristiki Slovencev v njihovi zgodovini, ki jim je sploh omogočila, da so se ohranili. **Vpogled v to je za našo temo zelo pomemben in ga v nadaljevanju ne smemo izgubiti iz oči.**

35. Ko so Slovenci naselili svoje sedanje ozemlje, so se srečali z nekim »duhom«, ki ga nekoliko poenostavljeno označujemo kot »evropskega duha«. Ta je bil Slovencem nekaj vnanjega, tujega.

To srečanje z »evropskim duhom« je bilo po svojem načinu za Slovence usodno. Najodločneje in najprej jim je ta »duh« stopil nasproti v obliki **krščanstva** in bavarske oz. **frankovske države.** Ta si je kmalu podvrgla Slovence in jih s tem potegnila v **Evropo,** mišljeno sedaj ne geografsko, temveč bistveno. Neodvisnost Slovencev, ki so jo nekaj časa baje imeli v svoji Karantaniji, je bila s tem seveda izgubljena. Milko Kos pravi v svoji »Zgodovini Slovencev« o tem: »Dogodki, ki temu slede, so tako pomembni in za nadaljnjo usodo Slovencev ter njihove zemlje tako znameniti, da si jih upam primerjati le s pojavom prve slovenske tiskane knjige ali pa z narodnim osvobojenjem naše dobe. Dogodki ne pomenijo nič manj kot izgubo komaj pridobljene samostojnosti in tej sledečo politično in versko priključitev evropskemu zapadu.« (Glej v omenjeni knjigi, Ljubljana 1933, str. 55.) Na ta usoden slovenski zgodovinski dogodek tu ne bomo gledali z vnanje historične strani, temveč ga bomo poskusili razumeti v njegovi notranji bistveni strani. Slovenci so ob naselitvi prinesli s seboj svoj slovanski mitos in etos, ki jim je bil avtohton, takorekoč z njimi zraščen medij njihovega bitja in sožitja. Sedaj pa so zadeli ob docela drugačnega, evropskega »duha«, ki pa ni bil njihov, bil jim je vnanji in tuj. Toda temu krščansko-državnemu »duhu« je bila lastna zahteva po brezpogojnem širjenju, ki se je posluževala tudi nasilja. Slovenci so bili premagani na bojnem polju od Bavarcev, njihovi upori proti krščanstvu in sploh proti tujemu so bili zatrti s silo, zato so morali zavreči svoj mitos in etos ter zlepa ali zgrda sprejeti tega evropskega »duha«. Pokristjanjevanje se je izvršilo nasilno. Podobna ali še hujša usoda je zadela tudi vse druge slovanske rodove od južnih Slovanov, Čehov in Poljakov do zadnje samostojne slovanske države na otoku Rügenu v severnem morju in seveda tudi Ruse. Zahodna in vzhodna Cerkev sta vsaka po svoje, vendar enako surovo pokristjanili svoje sosednje Slovane. Z ognjem in mečem so uničevali slovanska svetišča in kipe slovanskih bogov, podirali slovanska sveta drevesa, požigali in skrunili slovanske svete gaje, zasipavali slovanske svete izvire, nadomeščali dneve čaščenja slovanskih bogov s krščanskimi prazniki, pobijali svečenike, ki so vztrajali pri svoji veri itd. Slovanska mitologija nam kaže v glavnem samo še to strahotno agonijo. Seveda so tudi Germani bili že prej na podoben način pokristjanjeni in so sedaj hodili pokristjanjevat svoje sosede Slovane. Vendar tu o vsem tem ne moremo podrobneje govoriti in se moramo omejiti samo na Slovence, čeprav bi bilo treba v naših raziskavah narediti vsaj grobo komparacijo Slovencev in ostalih zahodnih Slovanov in Germanov v tem oziru. Slovenci so hočeš nočeš podlegli temu pritisku, zakaj kdor ni sprejel tega tujega »duha« in krščanstva, je bil obsojen na pogin. Prešernov Krst pri Savici nam je otožen spomin na ta prvi dogodek slovenske zgodovine. Toda ta proces, ki je — kot meni Kos v svoji Zgovodini Slovencev — potekal pri Slovencih po zaslugi škofa Virgila še v dokaj mili obliki, nikakor ni šel gladko in je trajal več stoletij, namreč nekako od konca 9. pa tja do 14. stoletja. Slovenci so samo vnanje sprejeli tega evropskega duha, notranje pa so se še vedno držali svojega. Tako npr. piše M. Kos v svoji že omenjeni Zgodovini Slovencev: »Kmet je živel svojevrstno življenje, delal v potu svojega obraza zase, svoje in svojega gospoda, se veselil in žalostil po svoje in poleg tistega, kar mu je ukazovala krščanska vera, veroval še prav pogostokrat v stare dobre in zle duhove, kar tudi cerkev ni znala, niti mogla povsem preprečiti.« (Prav tam, str. 174, glej tudi str. 196-7). Kos misli pri tem na razdobje 12., 13. in 14. stoletja. Nikakor namreč ni bilo mogoče do kraja izkoreniniti izvornega slovenskega mitosa in etosa, saj je bil sredina njihovega bitja in so Slovenci po njem **živeli** in se je zato pod vnanje sprejetim krščanstvom in zahodnim »duhom« nujno ohranjal še naprej.*

Poglavitno jedno slovansko-slovenskega mita je bilo sicer od krščanstva vnanje potlačeno in zatrto. Vendar iz izvornega mitosa in etosa izvirajoči mnogi narodni običaji, ki jih krščanstvo ni dojelo kot popolnoma nezdružljive s svojo duhovnostjo in jih je zato med ljudstvom toleriralo, so živeli še naprej in so se nekateri ohranili vse do začetka 20. stoletja. Vsega tega tu ne omenjamo zaradi kakega moralističnega zgražanja nad nasiljem ipd. Slovani so ob svoji naselitvi sedanjih ozemelj zadeli na razvitejšo zahodno evropsko kulturo in njenega »duha«, ki se mu niso mogli uspešno zoperstaviti. To, da so mu podlegli, je bilo zanje po eni strani katastrofalno, po drugi strani pa so s tem začeli rasti v nekaj docela drugega, kot so bili dotlej (glej o tem M. Kos, Zgodovina Slovencev, str. 206 f).

36. To dejstvo, namreč **način srečanja** Slovencev z zahodnim evropskim »duhom«, ki zahteva zase celotno človeško bitje, ki pa je bil Slovencem ne-

---

* Po ohranjenih podatkih so še v 14. stoletju (1331) pri Kobaridu s koreninami vred izruvali sveto drevo ob izviru in sveti izvir sam, ki so ga tamkajšnji ljudje častili, zasuli s kamenjem.

kaj tujega in vnanjega in **kot ták** njim vendarle vsiljen, je zarezalo v bitje Slovencev rano, ki se nikoli več ni do kraja zacelila. Svojo izvorno in avtohtono »duhovnost«, svoj mitos in etos je moral slovenski človek prikriti pred vnanjim nasiljem, potlačiti, požreti v obupu in prvič v svojem obstoju razpoloviti sebe na javno in zasebno bitje, ki sta bila v nepomirljivem sporu. S tem zatrtjem je slovenski človek postal bitno razdvojen na ne-dejansko »notranjost« in dejansko vnanjost. S tistim, kar je pristno bil zase in v sebi, s tem ni mogel biti tudi dejansko v svojih odnosih, ni mogel tega izkazovati. S tistim pa, kar je bil javno in dejansko, ni mogel biti pristen. Vnanje je izpolnjeval zahteve, ki so mu jih postavljali tujci in lastni potujčenci, toda izviri pristnega evropskega krščansko-državnega »duha« so mu ostali tuji. S tem se začne tista povnanjenost, nepristnost, mlačnost Slovencev, ki v njihovi poznejši zgodovini v vedno novih okoliščinah dobiva vedno nove oblike in postane sčasoma samoumevna habitualna poteza Slovencev ter se prvič negativno izkaže ob slovenski narodni prebuditvi kot opisani manko v njihovi bistveni narodno produktivni iz-obrazbi. Če hočemo skrajno pregnantno formulirati nakazano razdvojenost slovenskega bitja in žitja, potem je mogoče reči: tisti evropski »duh«, ki stopi ob njihovi naselitvi Slovencem nasilno nasproti najprej v obliki frankovske države in krščanstva, zahteva pristno **metafizično bistvo** človeka, ustreza le takemu metafizičnemu bistvu, izvira v tem bistvu, ki nosi v svojih prevratih evropsko zgodovino. Gre torej prav za to evropsko bistvo človeka, ki pri Slovencih ni raslo avtohtono z njimi samimi, temveč jim je bilo vnanje in tuje, od tujcev vsiljeno, zaradi česar niso mogli postati po **bistvu** pristna metafizična, tj. bistveno **zgodovinska** bitja. Ne gre tu torej za kaj »zgolj duhovnega«, zakaj bistvo je totaliteta in zajema značaj, miselnost, duševnost, duhovnost, voljo in dejavnost, celoten način bivanja. Dokler so se Slovenci le upirali tujemu, sprejemajoč ga navidez, vnanje, nepristno in obstajajoč obenem v sebi to, kar so bili, jih je ta inertna upornost ohranjala. Vendar ko je taka povnanjenost, nepristnost in inertnost postala njihov habitus, se je pozneje, ko je ob njihovi narodni prebuditvi šlo za njihovo lastno narodno stvar in torej ne več za kaj tujega in je ta njihova stvar od njih zahtevala pristnost žrtve, itd., ta habitus Slovencev obrnil tudi proti njihovi lastni stvari.

37. Pred tem si moramo ogledati še nadaljnji potek zgovodinske geneze poglavitne slovenske narodne posebnosti, ki o nji govorimo. Ko se je krščanstvo po dolgih stoletjih pri Slovencih vendarle počasi interioriziralo in postajalo sestavni del pristne slovenske duhovnosti, se je v Evropi od vrhov Cerkve kot to duhovnost zastopajoče institucije pa vse do nižjega klera navzdol širila v 14., 15., 16. stoletju korupcija, pokvarjenost, manipulacija z lastno duhovnostjo, nepristnost v odnosu do krščanskega duha itd.*, skratka vsa tista duhovna nepristnost in povnanjenost, ki je zbudila protestantsko reformacijsko gibanje v Evropi. Med Čehi se je celih sto let pred nemško Lutrovo reformacijo razširilo husitsko gibanje, ki pa je bilo krvavo zatrto. V slovenskih deželah se je luteransko protestantsko reformacijsko gibanje dokaj hitro razširilo, predvsem med višjimi sloji in bolj izobraženimi ljudmi, prineslo prve slovenske knjige in Slovenec je prvič lahko poslušal in bral »božjo besedo« v svojem jeziku. Vendar je bila protestantska reformacija v slovenskih deželah z nasilnim in brezobzirnim protiudarcem katoliške Cerkve in ob podpori habsburškega dvora kmalu docela zatrta, protestantske knjige požgane, prepričani protestantje izgnani iz dežele. Ta dogodek je bil za Slovence spet neprecenljiva katastrofa, čeprav obenem tudi velika pridobitev za poznejši čas, zakaj narodno-jezikovna tvornost slovenskih protestantov je bila osnova za vso poznejšo jezikovno tvornost Slovencev. Gibanje proti duhovni povnanjenosti in nepristnosti, v katero je zapadlo rimsko katolištvo, ki je s samim tem bilo gibanje za vzpostavitev bistvene enotnosti slovenskega bitja, je bilo zatrto. Čeprav je imel nekako nasproten predznak kot dogajanje pokristjanjenja, je ta dogodek glede zlitja slovenskega človeškega bistva v enoto imel isti učinek kot pokristjanjenje. Inertnost, nepristnost, povnanjenost se je v drugi obliki ponovila. Ne vzpostavitev pristnega religioznega odnosa kot izvira krščanske duhovnosti, dostopne in odprte vsakemu pravemu kristjanu od znotraj, temveč vnanja avtoriteta cerkvene tradicije in hierarhije, tj. spet neke vnanje institucije, je obveljala. Protireformacija ni spodbujala slovenskega človeka k lastnemu samostojnemu vstopu v izvir krščanske duhovnosti, k vzpostavitvi osebno-pristnega odnosa do boga itd., temveč je zahtevala vnanjo pokorščino Cerkvi in njeni avtoriteti. Katoliški kristjan ima brezpogojno izpolnjevati zapovedi višje cerkvene hierarhije in cerkvene tradicije, prisostvovati cerkvenim obredom itd. Zato je

---

* Kos previdno omenja nekaj tega v svoji knjigi, str. 137, posebno pa str. 232-8.

vseeno, če se maša bere v tujem jeziku, ki ga nihče ne razume, saj ne gre za to, da bi imelo ljudstvo v religioznih rečeh káko osebno svobodo in lastno prepričanje. Torej, namesto da bi človek vzpostavil v svoji religioznosti ponotranjen in pristen odnos do sebe, je ostajal spet navzven eno, navznoter drugo. Tistemu, kar je dejansko bil v svojih odnosih, je ostajal tuj; tisto, kar pa je bil v sebi, je ostajalo nedejansko, se ni moglo izkazovati v odnosih. To je človeško notranja, bistvena stran zloma protestantske reformacije v slovenskih deželah. Cankar je v svojih »Hlapcih« povezal slovensko hlapčestvo s protireformacijsko katastrofo na Slovenskem.

38. Protestantska reformacija je pri Nemcih uspela in nemški misleci epohe narodov najdejo narodno posebnost Nemcev prav v tem dogodku. Svojo narodno osvoboditev in združenje, dejstvo, da se je pri Nemcih tako visoko razvila filozofija (danes pravimo »nemška klasična filozofija«), dalje znanost, umetnost itd., da so se Nemci v bistvenem smislu iz-obrazili v novo ljudstvo, da se je vzpostavila nova nemška država, in da so Nemci v Evropi postali svetovno-zgodovinski narod — vse to povezujejo nemški misleci z dogodkom svoje reformacije. Naj s tem v zvezi omenim samo dva njihova velika misleca, ki govorita o tem. To sta Fichte s svojim šestim in sedmim govorom v »Reden an die deutsche Nation« in Hegel v svoji »Filozofiji zgodovine«, četrti del, prva dva oddelka. Za nas je zaradi primerjave pomembno uvideti, da je bila za Nemce reformacija odločilnega pomena prav za njihovo poznejšo **narodno** samovzpostavitev. In tukaj trdimo, da je zatrtje reformacije na Slovenskem (in v vseh avstrijskih deželah) imelo izrecno negativni pomen za poznejšo slovensko narodno samovzpostavitev, da je ta dogodek pozneje tisti manko v slovenski bistveni narodno produktivni iz-obrazbi, ki smo o njem govorili; tj. da je zatrtje reformacije na Slovenskem že drugi moment geneze tega manka.

39. Na drugi strani je zahodni evropski »duh« tudi v svoji politični obliki ostajal Slovencem pred reformacijo in po nji vnanji in tuj. Državni politični red in zakoni ter institucije Slovencem niso bile notranje bistvene, niso izhajale iz njih samih in njihovega življenja, ampak so jim bile heteronomne, doživljene vedno kot vnanja, tuja prisila. To se pravi, da »nravne substance« svoje skupnosti Slovenec ni ne občutil ne ugledal obenem kot svoje pristne osebne substance, kot svojega bistva. Zato je tudi v tem oziru ostajal bistveno podvojen na svojo družbeno nedejansko za-

-sebnost in na svojo družbeno dejansko nepristnost. Slovenci so ostajali evropskemu političnemu duhu tuji. O tem pravi M. Kos: »Ko je slovenska zemlja ob koncu srednjega veka postajala vednjo bolj 'evropska' in se je pod vodstvom Habsburžanov, ki so iz velikih političnih kriz 15. stol. izšli zmagoviti, že uvrščala v nastajajoče evropske državne sisteme, je bila politična veljava slovenskega kmeta, ki je predstavljal ogromno večino in jedro Slovencev, še vedno ničeva. Kmet — ali kakor bi že skoraj smeli reči Slovenec — nima politične besede, ne soodločuje o politični usodi svoji in svoje zemlje.« (Prav tam, str. 237.)

V sedaj omenjeni bistveni podvojenosti Slovencev vidimo spet izredno pomemben in skozi vso zgodovino Slovencev trajno delujoč moment geneze slovenske narodne kompleksne posebnosti, ki zajema celoto bitja slovenskega ljudstva.

V neki zvezi z reformacijo je mogoče omeniti slovenske kmečke upore. Ne dolgo pred reformacijo je takoimenovano stoletje političnih kriz, fevdalnih vojskovanj, razdrobljenosti in »pokvarjenosti« evropskega političnega »duha«, turških roparskih pohodov v slovenske dežele itd. pripeljalo do skrajnega obubožanja slovenskega kmečkega prebivalstva. Ta skrajna beda in brezobzirno izmozgavanje je slovenske kmete pognalo v upore, ki so bili krvavo zadušeni, in kmetje so bili s tem izključeni iz politične sfere. Sicer so bili krvavo zadušeni tudi upori nemških kmetov, vendar ima to dejstvo za Slovence kljub temu popolnoma drugačen značaj kot za Nemce. Ker Slovenci skoraj niso imeli svojih zgornjih plasti (tudi zato, ker so se Slovenci, ki so dosegli višje položaje, radi potujčili), ker so bili — kot meni M. Kos — skoraj samo kmetje, smemo na zatrtje kmečkih uporov na Slovenskem gledati skoraj kot na ponovno brezpogojno podreditev **Slovencev** pod njim tuje gospostvo. Skratka: pri Nemcih so kmečki upori le upori enega stanu, pri Slovencih so kmečki upori takorekoč upori vsega ljudstva. Izključitev **kmetov** iz politične sfere torej pomeni na Slovenskem izključitev **Slovencev** iz politične sfere. Zato se zaostri s tem podvojenost Slovenca na svojo družbeno nedejansko zasebnost in na svojo družbeno dejansko nepristnost. Nemogoče je, da bi Slovenec v takih razmerah »nravno substanco« svoje take politične skupnosti občutil ali sprejel kot svojo pristno osebno substanco in svoje bistvo.

Toda prav to ga dela povnanjenega, nepristnega, inertnega, hlapčevskega, kar postaja sčasoma njegov habitus.

Čeprav je slovenska reformacija zavračala in

obsojala kmečke upore, jima je vendarle nekaj skupnega. Oboje prihaja kot odgovor na popolno skvarjenost tedanjih družbeno-političnih in duhovnih razmer in skuša vzpostaviti nazaj pristno **resnico** in **pravico.**

40. Iz ozira na našo temo zelo podobne situacije, kot je opisana reformacija in protireformacija, srečamo tudi v nadaljnjem poteku slovenske zgodovine. So sicer po svojih vsebinah vsakokrat drugačne, vendar izzivajo isto slovensko narodno posebnost. Taki dogodki so 1. jožefinske prosvetljene reforme in absolutistična reakcija nanje, 2. napoleonske reforme in nato spet obnova preživelega fevdalnega sistema ter vrnitev kulturnega življenja pod strogo državno kontrolo, 3. revolucija 1848 in prehod v jožefinizmu začetega narodnega gibanja na politično področje s programom zedinjene Slovenije, obenem z nedoslednostjo, da mora **slovensko** narodno gibanje sprejemati okvir avstrijske **nemške** države vse do njenega zloma ob koncu prve svetovne vojne in tako sámo sebe bistveno blokirati. Karakteristično za vse to razdobje slovenskega narodnega gibanja je, da se tista slovenska posebnost, katere genezo smo opazovali doslej, namreč inertnost, hlapčestvo, podrejenost avtoritetam, nepristnost, povnanjenost itd. do evropskega duha sedaj prvič obrne proti lastni narodni stvari kot mlačnost, zlaganost, kot nezmožnost zares občo narodno stvar z vsem srcem in brez zadržkov sprejeti kot svojo in ji tako žrtvovati svoj ničevi zasebni interes. Načelno gledano je to slovenska nezmožnost ustvariti sebe v popolnoma novega sebe, v novo določenost svojega bistva, svoje nove človeškosti, namreč nezmožnost iz-obraziti ali preustvariti se scela v **narodnega državljana.** To imenujemo manko v slovenski bistveni narodno produktivni iz-obrazbi. S tem smo se vrnili v našem pregledu geneze slovenske narodne posebnosti k opisu njenega ustroja v točkah 33, 34 in 35, zato tega tu ni treba ponavljati. Pri vsem tem je z našega vidika treba v »nihajih« tega zgodovinskega razdobja in tudi v omenjeni nedoslednosti oz. bistveni blokiranosti slovenskega narodnega gibanja videti, da se slovenska narodna posebnost ne le negativno izkazuje do lastne narodne stvari, temveč se obenem prav tako tudi generira ali vzbuja. Razdobje od jožefinizma naprej za Slovence nikakor ni bilo brez velikih pridobitev, saj so se v tem času kljub vsemu postavili na noge v marsikaterem oziru. Vendar če zasledujemo genezo slovenske narodne posebnosti, ki jo opisujemo, tudi v tem razdobju ne smemo izgubiti iz oči tistih momentov, ki že od prej habitualizirano posebnost Slovencev v spremenjenih zgodovinskih razmerah spet izzivajo in pospešujejo, vsled česar je geneza te posebnosti takorekoč v vsej slovenski zgodovini **zvezna.** Če ne bi bilo tako, danes sploh ne bi mogli govoriti o kaki taki posebnosti.

41. Ob koncu prve svetovne vojne in dokončnem zlomu stare Avstrije, so se Slovenci kot narod priključili kraljevini SHS, pozneje preimenovani v **»Jugoslavijo«.** Vendar je Slovencem uspelo k novi kraljevini priključiti le dobri dve tretjini svojega takratnega etničnega ozemlja. Slovenska habitualizirana inertnost, mlačnost in nepristnost se je ob tej edinstveni zgodovinski priložnosti zelo neslavno izkazala. Slovenci so enostavno čakali, kaj bodo z njimi naredili drugi; čakali so, da bi postali narodni subjekt po drugem. Slovenci namreč niso bili pripravljeni ob zlomu Avstrije zgrabiti za orožje in sami braniti svojo zahodno mejo pred Italijani, ki so enostavno korakali v takorekoč »prazen« slovenski prostor vse do robov ljubljanskega barja. Če bi bili premogli vsaj še nekaj takih ljudi, kakršen je bil Majster ob severni slovenski meji, bi bilo zelo verjetno drugače. Posledica nezmožnosti za táko narodno nadvse potrebno dejanje v danem zgodovinskem trenutku je bila fatalna razkosanost slovenskega naroda.

    Položaj Slovencev v stari Jugoslaviji pa je izhajal iz notranjega nerešenega in nerešljivega problema stare jugoslovanske države. Ta država je bila v principu **narodna** država, ne da bi se vsi narodi v nji lahko udejanjili **kot narodi.** Kaj to pomeni, je mogoče ustrezno razumeti iz bistvenega pojma naroda, kakor smo ga poskusili orisati v naši študiji. Dokler je človek po svojem zgodovinskem bistvu narodni državljan, obstaja narodna državljanska (= meščanska) družba, katere imanentna zahteva je lastna država. To pa za Slovence in Hrvate v okviru stare jugoslovanske države ni bilo mogoče. Zato v okviru te države tudi ni bilo rešljivo narodno vprašanje. Vse to pomeni, da je Slovencem substanca državne skupnosti, v kateri so živeli, bila tuja, vnanja; v nji so neogibno bili kot narod nepristni. Vendar se je v okviru stare Jugoslavije, ki je bila pretežno agrarna država, z naraščanjem industrije vse intenzivneje razraščalo delavsko gibanje in naznanjalo tudi v Jugoslaviji nastopajočo moderno dobo.

42. Slovenci še niso svojega narodnega gibanja dovršili do svoje samostojne države, ko se je tudi zanje že končala narodna epoha evropske zgodovine in se je začela moderna epoha, kakor

smo jo v naših tezah v bistvenem opisali. Človek moderne epohe pa v bistvenem ni več državljan, ampak delavec, univerzalno prisvajalno-proizvajalno bitje. Delavsko gibanje pod vodstvom socialne demokracije in komunistov prevzema na Slovenskem slovensko narodno gibanje iz taktično-strategičnih razlogov svoje lastne emancipacije. Mahoma in ne glede na razmerja faktičnih moči buržoazije in delavstva, cilji niso več narod in narodna država, temveč socialna revolucija in socializem, katerima je narodna država samo prehodna oblika. Slovenstvo se še ni utegnilo polno vzpostaviti kot subjekt, ko je narodna subjektnost že prenehala biti imperativ dobe, ko take subjektnosti že ni bilo več v cilju gibanja **modernega,** tj. **delovnega** človeka. Slovenstvo je v našem stoletju prešlo od takega svojega **»še-ne«** do tega **»že-ne-več«**, ne da bi vmes doseglo svojo narodno izpolnitev v svojem dejanskem **»sem«** (subjekt — samostojna narodna država). V tem je neka tragi-komična paradoksija slovenstva v modernem času, posebej še po drugi svetovni vojni.

43. Najpomembnejši dogodek v zgodovini slovenstva od narodne prebuditve naprej je gotovo narodno osvobodilna borba v času druge svetovne vojne. Obstajanje slovenskega naroda kot naroda je bilo v tem času najbolj ogroženo. Z našega vidika gledano je bil narodno osvobodilni boj ustvaritev nove slovenske nravne substance kot zametek nove slovenske narodne skupnosti, v kateri bi Slovenec lahko to substanco slovenske skupnosti doživel in ugledal obenem kot svojo lastno bistveno substanco in tako premagal svojo tradicionalno podvojenost na svojo družbeno nedejansko zasebnost in na svojo družbeno dejansko nepristnost.
44. Toda dogajanje na Slovenskem takoj po vojni ima najprej spet značaj **za Slovence kot narod** že kar tradicionalnega nihaja nazaj k novemu vnanjemu prisilnemu režimu nad Slovenci, ki jim spet stopa nasproti kot nekaj tujega. To se v glavnem dogaja na dva načina. Pri narodni inteligenci z vsiljenjem dogmatsko stalinističnega marksizma (diamata in histomata) komunistične stranke kot edino možne resnice za vse Slovence, glede na katero so bila vsa drugačna prepričanja in teoretični pogledi kratko in malo »ljudsko sovražne ideologije« (tu ne mislimo sedaj na ideologijo slovenskega klerikalizma.). Slovenska **narodna** inteligenca, predvsem tista, ki je sodelovala v NOB, in tista, ki se je temu gibanju pridružila oz. ga podpirala, se je morala ob tem podvojiti v sebi na svoje zasebno notranje prepričanje in na javno izkazovanje nečesa drugega, če se je hotela obdržati. Drugi in hujši način tega ponovnega povnanjenja je bila od kmetov zahtevana takoimenovana »obvezna oddaja« kmetijskih pridelkov po **svojem nezaslišanem načinu** izvajanja in nato še hujša prisilna kolektivizacija kmetov. Za novo »nravnost«, v katero so se Slovenci **kot narod** v svojem narodno-osvobodilnem boju šele komaj (vsaj v zametku) izobrazili, je bilo omenjeno dogajanje med narodno inteligenco in med slovenskimi kmeti katastrofalno. Slovenec substance svoje nove skupnosti spet ni mogel polno sprejeti kot svoje lastne substance. Spet se je znašel v dvojnosti svoje družbeno nedejanske zasebnosti in svoje družbeno dejanske nepristnosti. Inertnost, povnanjenost, nepristnost, površnost itd. — ta slovenski habitus se spet lahko utrdi. Nacionalizacija industrije s tu omenjenega vidika še zdaleč ni imela takšnega »učinka«. Množični nosilec slovenskega naroda **kot naroda** so bili na Slovenskem še vedno kmetje*, ki so sestavljali pretežno večino prebivalstva; in narodna inteligenca **kot narodna** (v tistem smislu, kakor smo to v našem uvodu razvili) je imela prav tu svojo množično podlago. Kolektivizacija kmetov ni uspela, podobno kakor tudi ne indokrinacija stalinskega marksizma, vendar vrnitev zemlje kmetom ni mogla vrniti bistvenega.
45. Toda vse opisano dogajanje prvih povojnih let, ki ga še najbolje označimo, če ga imenujemo »diktatura proletariata«, je le ena stran in še to epohalno gledano ne bistvena stran povojnega dogajanja na Slovenskem, posebno v nadaljnjih letih. Epohalno bistveno je tisto dogajanje na Slovenskem, ki sledi klicu **moderne** epohe, kakor smo jo v teh tezah opisali. Moderna epoha je epoha socializma, epoha človeka kot **delavca,** tj. kot univerzalnega proizvajalno-prisvajalnega bitja. S hitro industrializacijo so se »spreminjali« (včasih od začetka spet nasilno) slovenski kmetje v delavce. To spreminjanje je — kot vemo — **bistvena** človeška preustvaritev, ki prinaša s seboj svojske »probleme«, o katerih tu ne bomo razpravljali, saj so dokaj znani. Z razmahom take bistvene človeške transformacije, ki zajema zdaj **celoto** človeškega bitja v **moderni** določenosti njegovega **bistva,** kakor smo ga opisali, se na Slovenskem vsepovsod uveljavlja **moderna** epoha evropske in s tem svetovne zgodovine, katere prihod k nam — najbrž smemo to danes reči —

---

* Ko je npr. Stalin 1925. leta kritiziral Simićevo jugoslovansko narodno politiko, mu je kot drugo največjo napako očital, da noče gledati na narodno vprašanje kot na bistveno kmečko vprašanje, ki da je osnova in notranje bistvo narodnega vprašanja. Tudi pri Slovencih je v času NOB in v prvem obdobju po vojni še bilo tako.

ni bil odvisen od samovolje kake stranke ali kakih posameznikov in tudi ni bil odvisen od takega ali drugačnega političnega sistema, če je ta le bil tak, da je temu osnovnemu imperativu epohe ustrezal. To se pravi, da je morala politična sfera v principu služiti temu osnovnemu imperativu moderne epohe in se je šele iz te osnove »postavljala na čelo« teh procesov. Industrializacija prinaša nujno s seboj modernizacijo proizvodnje, tj. moderno tehniko in znanost, ki se uveljavljata na docela drugačen način, kot se je znanost na Slovenskem gojila dotlej. Znanost sama dobi tehnični, tj. instrumentalni značaj.

Opisani epohalno-bistveni proces pa faktično odriva ono drugo, prej opisano **narodno** dogajanje na Slovenskem vedno bolj na obrobje, mu jemlje tehtnost in ga izpostavlja kot ostanek prejšnje epohe. S tem pa ga tudi črta z dnevnega reda prvorazrednih vprašanj modernega časa. Narodna (= državljanska) družba, narodno-državljanske nravi, na zasebni lastnini temelječa osebnostna svoboda državljanske (»meščanske«) osebnosti, narodna kultura v tistem smislu, kakor je določena v (bivši) epohi narodov, narodni stanovi, narodna izobrazba in s tem v zvezi narodna inteligenca **kot narodna** itd. — vse to je v moderni epohi po samem njenem principu nujno v zatonu, izgubilo je **bistvena** tla svojega obstajanja, kar seveda nikakor ne pomeni, da vsega tega faktično ni več. To dogajanje je kot neko odmiranje in prinaša na Slovenskem s seboj svojske »probleme«, ki nikakor niso lahki in jih tudi ni mogoče zanemarjati, saj so najverjetneje prav tu tla nekaterim pojavom slovenskega nacionalizma in obnavljanja slovenskega nacionalnega vprašanja. Seveda imajo ti pojavi tudi še neki drugi izvor, namreč v neustrezno diagnosticirani **sodobnosti**, o čemer bomo govorili v nadaljevanju. Iz opisanega procesa pa tudi vidimo, da je samo na podlagi **bistvene** preustvaritve človeka in narodnega državljana v delavca ali univerzalno proizvajalno-prisvajalno bitje »rešljivo« narodno vprašanje. Pravzaprav in precizneje rečeno: to vprašanje v novi Jugoslaviji ni bilo rešeno (na način, primeren epohi narodov*), temveč enostavno **prenehuje obstajati** kot tako vprašanje, kar ustreza moderni epohi. Zato pravimo, da je moderna epoha tudi epoha konca naroda. Z opisano bistveno transformacijo pa na Slovenskem obenem poteka pojemanje omenjene »diktature proletariata«, ki z nastajanjem enotnega modernega delovnega človeka ni več potrebna. Moderni delovni človek dosega na Slovenskem svojo bistveno **enotnost** v svoji brezpogojni povnanjenosti.

46. Po bistvu univerzalni proizvajalec-prisvajalec kot človek moderne epohe svetovne zgodovine je obenem niveliziran na brez-različno eno-istost svoje popolne brezpogojne vnanjosti, ki jo karakterizira odsotnost vsake »duhovnosti«. Ta »brezdušnost« v sebi krožečega proizvajanja-prisvajanja kot samosmotrnega stopnjevanja človekovih potenc ali zmožnosti, ki se kaže kot večanje in množenje potreb in načinov zadovoljevanja le-teh ter stopnjevanje produciranja predmetov za to zadovoljevanje in užitek — ta »brez-dušnost« se dogaja kot brezpogojna in brezrezervna izročitev človekovega **bitja** usodi takega svojega modernega zgodovinskega **bistva;** se dogaja kot izguba vsake sledi razločenosti — diafore — **bitja** človeka in njegovega zgodovinskega bistva. S to izgubo je tudi na Slovenskem ogroženo nadaljnje bivanje človeka samega kot **zgolj človeka.** Ta nerazločenost oz. izguba sledi razločenosti bitja in bistva je izguba sledi razločenosti ljudstva in ljudstva (ali tudi naroda), na kar smo že opozorili. **Zaton** slovenskega naroda kot naroda, slovenske narodne kulture, narodnega jezika, narodne izobrazbe itd., o čemer smo prej govorili, pusti torej vzhajati na Slovenskem — NIČ. Gledano s te strani, je moderna epoha epoha dovršenega nihilizma. **Izkušnjo** tega niča in tega nihilizma je na Slovenskem izrekla moderna avantgardna umetnost in tudi misel. Toda — in to je pri vsem najvažnejše, ker nakazuje vračanje diafore — **izkušnja tega nihilizma kot takega** že ne pripada več moderni epohi, temveč naši slovenski **sodobnosti.**

Brezpogojna povnanjenost po bistvu delovnega človeka v delovno žival, kar je glede na grško začetno metafizično, zgodovinsko določenost bistva človeka kot **zoon logon echon** (živo ali žival, ki ima govor, govoreča žival) zadnja metafizična, zgodovinska določenost bistva človeka, je v **izgubljenosti** bitja človeka v tem lastnem zgodovinskem bistvu. To brezpogojno povnanjenost karakterizira instrumentalni ali znanstveno-tehnični oz. precizneje samo tehnični delovni odnos do vsega, kar ta človek sreča, v prvi vrsti tudi do sebe samega, ob hkratni slepoti za **bistvo** tehnike, ki določa ta človeški odnos do vsega in določa s tem človekov način biti. Izkušnja sodobnosti, izkušnja vračanja omenjene **diafore**

---

* Iz ozira na bistveni princip epohe narodov, kakor smo jo v našem uvodu orisali, je namreč tudi federativna oblika narodne samostojnosti še samo začasna in nepopolna ter poraja zahtevo po popolni državni samostojnosti naroda. Samo z bistveno preustvaritvijo človeka iz narodnega državljana v univerzalnega delavca taka zahteva preneha.

zahteva odrešitev ali sprostitev bitja človeka iz izgubljenosti v lastnem zgodovinskem bistvu, sprostitev, ki bi dopuščala prihod nepredvidljivega.

Pri razvijanju geneze slovenske narodne posebnosti smo videli, da je tisto, kar je Slovenca ogrožalo in podvajalo, bilo vedno vnanje; lahko je bilo to identificirati kot »sovražnika« in se mu tako lažje upirati. **Bistveno** težje pa je to ogrožujoče »identificirati« danes. Sodobna brezpogojna »duhovna« povnanjenost je v znanstveno-tehničnem, instrumentalnem, delovnem **odnosu** do vsega, kot stvári sami dozdevno edino ustreznem **odnosu**. Tu ne govorimo o sami znanosti in tehniki, temveč o tem odnosu. Ta pa ne prihaja več od zunaj, nima človeku vnanjega nosilca, se godi skozi njegovo lastno pamet in voljo, je torej kot tak prikrit in se mu človek tudi ne upira; če pa se mu upira, tedaj spet samo na znanstveno tehnični in akcijski način, ki dela ta odnos še bolj brezpogojen.

47. Kaj v bistvenem karakterizira sodobnost, smo omenili. Posebna in nemajhna težava za jasno ugledanje opisanih bistvenih razlik je na Slovenskem ta, da so te epohalne spremembe pri Slovencih stlačene v zelo kratko razdobjje. V povojnem času slovenske zgodovine se med seboj prepletajo elementi epohe narodov, moderne epohe in sodobnosti. To pomeni, da se tudi epohalno različna bistvena določila človeka na Slovenskem med seboj prelivajo in so medsebojno zabrisana. Časovna bližina, iz katere na to dogajanje gledamo, opazovalčeva lastna vsakokratna in neogibna soudeleženost v tem dogajanju itd. — vse to ovira in zadržuje jasno ugledanje opisanih bistvenih sestavin v slovenskem zgodovinskem dogajanju zadnjih 50 let. Prav zato je bil potreben ves naš v študiji orisani »pohod« nazaj v same principe prejšnjih epoh svetovne zgodovine; principe, kakor jih je formulirala in razvila novoveška in moderna filozofska misel. Naše novo **vprašanje naroda** smo postavili z vso možno radikalnostjo prav zato, da bi na ta način lahko ugledali bistvene obrise v sodobnem zgodovinskem dogajanju — posebej na Slovenskem.

Timm Ulrichs